

НАУКОВІ ЗДОБУТКИ В. Я. ТАЦІЯ В ГАЛУЗІ ПРАВА

Талановитий науковець, творчо обдарована особистість, В. Я. Тацій у своїх численних працях досліджує широке коло наукових проблем у галузі правознавства. Надаючи належне його розробкам з теорії держави і права, конституційного права та з інших напрямів правової думки, автори цього нарису все ж таки на перше місце ставлять напрацювання вченого з *кримінального права*, у розвиток якого ним зроблено значний внесок. У цій галузі науки В. Я. Тацій дослідив і продовжує досліджувати широке коло важливих фундаментальних та прикладних кримінально-правових проблем: щодо кримінально-правових відносин, кримінальної відповідальності, забезпечення стабільності та динамізму законодавства про кримінальну відповідальність, інститутів злочину і проступку та їх місця в правовій системі України, складу злочину, об'єкта, предмета та суб'єкта злочину, систематизації злочинів, кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України, злочини проти особи, злочини у сфері господарської діяльності, злочини проти довкілля тощо.

Звертаючись до питань *кримінально-правових відносин*, В. Я. Тацій наголошує, що правовідносини не можуть існувати самі по собі, самотійно, поза реальними суспільними відносинами. Вони завжди виникають на базі вже існуючих суспільних відносин, забезпечуючи їх регулювання. Разом з тим потрібно визнати, що не існує якихось особливих кримінально-правових відносин, які за своїм змістом були б лише правовими. Тому не може бути ніяких кримінально-правових відносин до прийняття (набрання чинності) закону про кримінальну відповідальність. Вони не можуть існувати і після його скасування, бо для їх виникнення і функціонування необхідні, по-перше, наявність відповідних суспільних відносин; по-друге, забезпечення цих відносин нормами законодавства про кримінальну відповідальність. Такі відносини виникають лише у зв'язку з законом про кримінальну відповідальність і, от-

же, можуть існувати лише в межах часу дії його норм. Але сказане не поширюється на суспільні відносини, охорона яких хоча й забезпечується законом про кримінальну відповідальність, але які завжди функціонують незалежно від нього відповідно до потреб суспільства. Такі суспільні відносини можуть бути врегульовані правовими актами не кримінально-правового характеру, а то й взагалі існувати за межами правового регулювання (норми моралі, міжлюдського спілкування, звичаї). Крім того, про їх існування незалежно від закону про кримінальну відповідальність свідчить і те, що вони можуть розвиватися і змінюватися, як і регулюючі їх норми права, при незмінності самого закону¹.

Вчений доводить, що норми законодавства про кримінальну відповідальність не закріплюють і не регулюють суспільні відносини, що виступають об'єктом того чи іншого суспільно небезпечного посягання. Відносини існують незалежно від законодавства про кримінальну відповідальність, тому ні за яких обставин суспільні відносини не перетворюються на кримінально-правові. Правильність сформульованого положення підтверджує і ту особливість законодавства про кримінальну відповідальність, що воно не містить вказівок на відповідні суспільні відносини як на предмет свого регулювання. Для законодавства про кримінальну відповідальність характерно те, що в ньому міститься вказівка не на предмет правового регулювання, а на його об'єкт, тобто на ті суспільні відносини, охорона яких забезпечується кримінальним правом. Тим самим законодавець розкриває основне завдання кримінального права, що полягає у правовому забезпеченні охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань,

¹ Тацій В. Я. Кримінально-правові відносини і кримінальна відповідальність. *Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності*: матеріали наук. полілогу, м. Харків, 7 верес. 2018 р. / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків: Право, 2018. С. 26.

забезпечення миру і безпеки людства (ст. 1 Кримінального кодексу України), тобто суспільних відносин².

В. Я. Тацій доводить, що саме антисоціальні суспільні відносини, а не злочин, що їх викликав, є *предметом кримінально-правового регулювання*. Злочин – не предмет регулювання кримінального права, а лише своєрідний акт людської поведінки, який зумовив появу відповідних відносин. Причому злочин породжує суспільні відносини особливого роду – шкідливі і небезпечні для охоронювальних законом про кримінальну відповідальність суспільно корисних відносин. Особливість цих відносин не тільки в тому, що вони – суспільні відносини особливого роду (антисоціальні), але і в тому, що вони врегульовані законодавством про кримінальну відповідальність і тому з моменту свого виникнення стають кримінально-правовими³.

В. Я. Тацій в своїх працях також зазначає, що досягнення максимальної ефективності та якості норм законодавства про кримінальну відповідальність є неможливим без забезпечення *стабільності законодавства* у відповідній сфері, оскільки зворотне призводить до порушення його системних зв'язків, ускладнює реалізацію верховенства права, законності й справедливості та може зумовити низьку ефективність кримінально-правового регулювання. Разом з тим, науковець справедливо підкреслює, що, якщо законодавству не притаманний певний рівень *динамізму*, воно також втрачає свою ефективність і якість, оскільки не забезпечує належної актуальності та адекватності відповідного регулювання⁴.

Важливо також підкреслити, що В. Я. Тацій запропонував нову модель юридичної відповідальності за злочини, що не заподіюють значної шкоди охоронюваним правам і законним інтересам, яка повинна набути правової визначеності через *впровадження у вітчизняне законодавство інституту*

² Тацій В. Я. Кримінально-правові відносини і кримінальна відповідальність. С. 27.

³ Там само. С. 28.

⁴ В. Тацій, В. Тютюгін, Ю. Пономаренко. Проблеми стабільності й динамізму кримінального законодавства України на сучасному етапі. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 4. С. 54–66.

проступку. На думку вченого, це необхідно здійснити шляхом прийняття окремого нормативно-правового акту – Закону (Кодексу) України про проступки. Це дозволить, вважає науковець: а) декриміналізувати значну кількість діянь, які з позиції сучасної теорії та практики кримінального права і сприйняття їх у суспільстві, на сьогоднішній день визnano злочинами необґрунтовано; б) забезпечити повний та всебічний захист основних прав і свобод особи, яка обвинувачується у вчиненні проступку і до якої застосовується судове стягнення шляхом встановлення спеціальної процедури провадження; в) створити умови для суттєвого розвантаження судової системи України за рахунок призначення у судах загальної юрисдикції з числа суддів таких, які спеціально уповноважені на розгляд справ про проступки, а в перспективі – *запровадження в судову систему України інституту мирових суддів*; г) виділити з КУпАП та включити до запропонованого Закону (Кодексу) України про проступки значну кількість діянь, які на тепер є адміністративними правопорушеннями та відносяться до так званої категорії справ судової юрисдикції, що забезпечить у такий спосіб більш повне, всебічне та об'єктивне здійснення провадження про проступки з урахуванням ступеню їх небезпечності; г) зосередити у адміністративному законодавстві, у тому числі й в КУпАП, норми лише так званого управлінського характеру, а також про відповідальність лише за такі діяння, які вчиняються у цій сфері і не потребують судового розгляду (стягнення, які накладаються різного роду інспекціями, вищестоящими посадовими особами тощо); д) досягти необхідної гуманізації каральної системи держави за рахунок виключення великої кількості осіб з кола тих, які притягуються до кримінальної відповідальності, оскільки ті особи, які вчинили проступки, по-перше, не будуть притягуватися саме до кримінальної відповідальності, по-друге, стосовно них не буде постановлятися обвинувальний вирок суду, по-третє, до них будуть застосовуватися з дотриманням відповідної судової процедури некримінальні покарання, а судові стягнення, що, по-четверте, виключатиме навіть постановку питання про та-

кий негативний правовий стан як судимість; е) забезпечити суттєву економію матеріальних (фінансових) ресурсів держави, бо практична реалізація приписів запропонованого науковцем нормативного акту дозволить розвантажити від розгляду таких справ слідчих прокуратури, досудових слідчих, значну частину суддів та присяжних⁵.

Вчений суттєво *розвинув наукове вчення про суспільні відносини як об'єкт злочину*. Його заслугою є проведення чіткої класифікації об'єктів злочинів. Відштовхуючись від філософських категорій загального, особливого та конкретного, він надав додаткові аргументи щодо існування загального об'єкта кримінально-правової охорони, показавши, що ним є вся сукупність суспільних відносин, поставлених під охорону закону про кримінальну відповідальність. У багатьох наукових працях В. Я. Тація розкрито значення загального об'єкта для визначення соціально-політичної сутності злочину, ступеня суспільної небезпечності різних злочинів, відмежування злочинів від незлочинної поведінки. В. Я. Тацій ретельно дослідив і детально описав родовий об'єкт злочину та надав наукову оцінку видовому об'єкту злочину. Він проаналізував розділи Особливої частини Кримінального кодексу України, що містять статті про відповідальність за злочини з різними родовими об'єктами (які окремі автори називали видовими), та довів, що структура Особливої частини повинна будуватися виключно за принципом родового об'єкта злочинного посягання. Наукові пропозиції В. Я. Тація щодо більш детального опрацювання родових об'єктів різних злочинів було закладено у систему Кримінального кодексу України 2001 р. Досліджуючи безпосередній об'єкт в системі об'єктів злочину, науковець показав його відмінність від так званого конкретного об'єкта злочину, які окремі науковці ототожнювали з безпосереднім⁶.

⁵ Тацій В., Тютюгін В., Капліна О., Гродецький Ю., Байда А. Концепція впровадження проступку шляхом прийняття Закону (Кодексу) України про проступки (проект для обговорення). *Юрид. вісн. України*. 2014. 24–30 трав. (№ 21). С. 13.

⁶ Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Х.: Право, 2016. С. 132–156.

В. Я. Тацій також навів низку нових аргументів на користь того, що структура суспільних відносин як об'єкта злочину завжди є незмінною і складається з предмета, з приводу якого вони виникають та існують, носіїв (суб'єктів) відносин та соціального зв'язку (соціально значущої діяльності). Через вивчення взаємодії цих структурних елементів В. Я. Тацій показав «механізм» заподіяння шкоди суспільним відносинам унаслідок вчинення злочину. Він *першим у кримінально-правовій науці виділив таке поняття, як предмет злочинного впливу*, яким є елемент охоронюваного законом про кримінальну відповідальність суспільного відношення, якому в першу чергу заподіюється шкода, і показав, що предмет злочинного посягання відрізняється не тільки від предмета охоронюваного законом про кримінальну відповідальність суспільного відношення, а й від предмета злочину. Виходячи з цього, він увів у науковий обіг розрізнення у кримінальному праві трьох груп предметів: предмета охоронюваного законом про кримінальну відповідальність суспільного відношення, предмета злочину та предмета злочинного впливу⁷.

Значну увагу науковець приділяє дослідженню такої складної соціальної категорії, як *інтерес, та його кримінально-правовим аспектам*. Він піддав ґрунтовній критиці погляди вчених, які визначали об'єкт будь-якого злочину лише через інтерес, і показав, що в такому випадку під цією категорією «маскуються» суспільні відносини, що лежать дещо глибше, а тому залишаються прихованими від їх безпосереднього сприйняття. Разом з тим В. Я. Тацій заперечував і штучний розрив, і протиставлення категорій «суспільні відносини» та «інтерес», показавши їх нерозривний діалектичний зв'язок⁸. Інтерес, на погляд дослідника, не входить в структуру суспільного відношення, проте він не лише є найточнішим виразником зовнішніх ознак відношення, а ще й найповніше віддзеркалює його внутрішню (змістовну) сут-

⁷ Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Киев, 1984. С. 5.

⁸ Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. С. 114–131.

ність. При цьому інтерес, як правило, не є прихованим, а «лежить на поверхні», є доступним для пізнання, що дозволяє виявити сутність відповідного йому суспільного відношення, яке у більшості випадків приховане від безпосереднього сприйняття. Тому в тих випадках, коли суспільні відносини, які виступають як об'єкт того чи іншого злочину, за своєю природою приховані від безпосереднього сприйняття, виникає необхідність використання «інтересу» як для попереднього виявлення об'єкта злочину, так, і, що головне, для пізнання тих суспільних відносин, що поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність⁹.

Проектуючи створене і розвинуте ним загальне вчення про об'єкт злочину на систему злочинів, що вчиняються у сфері господарської діяльності, В. Я. Тацій дав визначення родового об'єкта цих злочинів, яке не втратило своєї актуальності навіть після тих значних змін, що сталися в економічній системі країни після здобуття Україною незалежності¹⁰. Він уперше визначив структуру відносин системи господарства, які є родовим об'єктом злочинів у сфері господарської діяльності, встановив їх суб'єктний склад, предмет та соціальний зв'язок. На підставі аналізу окремих господарських злочинів В. Я. Тацій встановив «механізм» заподіяння шкоди відносинам системи господарства, визначив ті елементи суспільних відносин, які виступають предметом злочинного посягання, а також виявив ті відносно самостійні складові системи господарства, в яких можуть бути вчинені різні групи злочинів у сфері господарської діяльності. Уперше він показав, що «механізм» заподіяння шкоди суспільним відносинам, які є об'єктом злочинів у сфері господарської діяльності, розрізняється залежно від того – є громадянин, який їх вчинив, учасником цих відносин, чи ні¹¹. Науковцем було показано, що необхідність використання категорії «економічний інтерес» для встановлення

⁹ Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. С. 6, 14.

¹⁰ Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система: монография. С. 15.

¹¹ Там само. С. 46, 47.

об'єкта того чи іншого господарського злочину зумовлена перш за все потребами практики. Пізнати об'єкти таких злочинів без виявлення відповідного інтересу в більшості випадків взагалі неможливо. Крім того, попереднє визначення об'єкта у випадках, що розглядаються, шляхом вказівки на відповідні інтереси визначає також і шлях пізнання самих суспільних відносин, які «стоять» за відповідними інтересами. В цьому і полягає основне практичне значення використання категорії «економічні інтереси» під час з'ясування об'єкта господарських злочинів¹².

Відштовхуючись від аналізу об'єкта злочинів у сфері господарської діяльності, В. Я. Тацій досліджував інші елементи загального складу цих злочинів і, виходячи з цього, він сформулював нове у вітчизняній кримінально-правовій науці загальне поняття господарського злочину як вчиненого приватною чи службовою особою у сфері господарської діяльності умисного чи необережного суспільно небезпечного діяння (дії чи бездіяльності), що завдає значної шкоди системі господарства у країні¹³.

На підставі наукової класифікації об'єктів та з урахуванням особливостей родового, видового й безпосереднього об'єктів злочинів у сфері господарської діяльності В. Я. Тацій розробив *нову систему господарських злочинів* за чинним на той час законодавством України про кримінальну відповідальність. У ній уперше в кримінально-правовій науці застосовано підхід, заснований на поділі сукупності господарських злочинів залежно від сфери системи господарства, в якій вони можуть бути вчинені: промисловість, сільське господарство, торгівля тощо¹⁴. І зараз цей підхід, пристосований до нової ринкової системи господарювання, використовується кримінально-правовою

¹² Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система: монография. С. 46, 47.

¹³ Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления: учеб. пособ. Харьков: Юрид. ин-т, 1979. С. 20; Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система: монография. С. 19.

¹⁴ Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система: монография. С. 92; Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. С. 7.

наукою та закладений в основу побудови розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України 2001 р.

Грунтуючись на цих розробках, В. Я. Тацій запропонував нові рішення щодо визначення об'єктів більшості злочинів у сфері господарської діяльності. Це, у свою чергу, дозволило визначити межі дії низки кримінально-правових норм, встановити механізм заподіяння шкоди суспільним відносинам при вчиненні різних господарських злочинів¹⁵. На підставі такого аналізу було виявлено суттєві недоліки у практиці застосування законодавства про відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності. У зв'язку з цим піддано критичному аналізу висловлені в науці занадто нечіткі та не досить обґрунтовані рекомендації правозастосувачам, а також виявлено низку неточностей у рекомендаціях Пленуму Верховного Суду України щодо застосування законодавства про відповідальність за господарські злочини та розроблено рекомендації щодо їх усунення.

Одним із перших В. Я. Тацій висловив думку про *розмежування родового об'єкта злочинів у сфері господарської діяльності та родового об'єкта злочинів проти довкілля*, довівши, що останні мають свій виокремлений родовий об'єкт – суспільні відносини у сфері природоохоронних відносин¹⁶. Науковець зазначив, що останні являють собою самостійну і певною мірою групу суспільних відносин, що відрізняються не лише від відносин системи господарства, а і від відносин, що є об'єктом злочинів проти власності. Цей висновок підтверджується й тим, що в главі II Особливої частини КК УРСР 1960 р. (нині розділ VI Особливої частини КК України 2001 р. – В. Б., О. П.) була встановлена кримінальна відповідальність за злочини, що посягають не на всю сукупність відносин власності, а лише на ту її частину, предметом якої є майно (товари) або прирівняні до нього в умовах товарного виробництва предмети. Між тим, природні об'єкти не володіють властивостями товару

¹⁵ Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система: монография. С. 93–209.

¹⁶ Там само. С. 61–71.

(майна) і через це є предметами інших відносин, що не співпадають з відносинами власності¹⁷. *Об'єктом злочинів проти природи*, зазначає В. Я. Тацій, є певна сукупність соціально схвалених і охоронюваних законом про кримінальну відповідальність природоохоронних відносин, що спрямовані на охорону оточуючого людину природного середовища, його покращення та оздоровлення, а також на науково обґрунтоване, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, збереження їх нормального екологічного стану. Ці відносини носять комплексний характер, оскільки регулюють одночасно різноманітні сфери людської діяльності з приводу об'єктів природи¹⁸. Шляхом порівняльного дослідження родових об'єктів злочинів у сфері господарської діяльності, злочинів проти власності та злочинів проти довкілля В. Я. Тацій висловив і обґрунтував думку про виділення у Кримінальному кодексі України розділу «Злочини проти довкілля», а також визначив коло тих злочинів, які мають бути включені до цього розділу¹⁹. Як відомо, сьогодні ніхто із фахівців у галузі кримінального права не заперечує необхідність виділення такого розділу в КК, що й відображено у чинному Кримінальному кодексі України.

Застосовуючи порівняльний аналіз родових об'єктів злочинів, передбачених різними розділами Особливої частини Кримінального кодексу України, В. Я. Тацій *розвинув вчення про систему Особливої частини* цього Кодексу. Він висунув і обґрунтував ідею про те, що в Особливій частині Кримінального кодексу розділи, що містять статті про відповідальність за окремі види злочинів, мають бути розташовані саме в такому порядку: злочини проти особи, злочини проти власності, злочини проти природи та злочини проти системи господарства²⁰. Досить лише ознайомитися зі структурою Особливої

¹⁷ Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. С. 6.

¹⁸ Там само. С. 15.

¹⁹ Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система: монография. С. 70, 71.

²⁰ Там само. С. 71.

частини нового КК України, щоб зрозуміти, наскільки прогностичними були його наукові погляди, висловлені ще на початку 1980-х рр.

В. Я. Тацій – вчений, який не обмежується лише однією науковою проблемою в галузі кримінального права. Зокрема, у полі зору його наукових інтересів були також проблеми кримінальної відповідальності за *злочини проти основ національної безпеки України*. Досліджуючи цю складну групу одних із найнебезпечніших злочинів, науковець по-новому сформулював та уточнив безпосередні об'єкти та предмети деяких з них, показав систему цих злочинів, детально описав об'єктивні та суб'єктивні ознаки їх складів²¹. Його перу належать також статті з історії кримінального законодавства України, про проблеми відповідальності за злочини проти особи, злочини проти довкілля, проблеми кваліфікації співучасті у злочині, призначення покарання тощо. Під керівництвом та за безпосередньою участю В. Я. Тація досліджуються проблеми боротьби з організованою злочинністю, зокрема в сфері економічної діяльності, створення короткострокових та довгострокових прогнозів боротьби з цим найнебезпечнішим видом злочинної діяльності.

Наукові досягнення В. Я. Тація «матеріалізувалися» в його численних монографіях, підручниках, статтях. Широко відомі науковому юридичному загалу його фундаментальні монографії «Відповідальність за господарські злочини: об'єкт та система» (1984), «Об'єкт і предмет злочинів у радянському кримінальному праві» (1988) та «Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві» (2016). Але В. Я. Тацій ніколи не замикається тільки на схоластичному науковому теоретизуванні. «Наука для науки» – це не його гасло. Він втілює свій багатющий творчий доробок у численні підручники з кримінального права, науково-практичні коментарі чинного законодавства, наукові посібники, лекції, за якими навчається не одне покоління українських юристів, і які стали у пригоді практичним працівникам.

²¹ Тацій В. Я. Злочини проти основ національної безпеки України. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред.: В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2015. Розд. II. С. 25–38.

Проводячи наукові дослідження з кримінального права, формулюючи пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, В. Я. Тацій завжди керується принципами верховенства права, законності, гуманізму, демократизму.

У кримінально-правовій доктрині Василь Якович послідовно розвиває та відстоює генеральну лінію – впровадження конституційної стратегії розбудови правової держави, де забезпечується верховенство права та гарантується належна охорона прав і свобод людини і громадянина, інших соціальних цінностей засобами кримінально-правового характеру. В. Я. Тацій залишається ініціатором і принциповим експертом багатьох новацій у *державній кримінально-правовій політиці*, визначаючи її мету, завдання й зміст на теоретичному рівні й як член багатьох державних інституцій, до складу яких він запрошується як провідний учений України. Широко відомі його праці з питань формування державної політики у сфері боротьби зі злочинністю та в умовах розвитку громадянського суспільства, законотворчості (приміром, щодо правил розробки якісних й ефективних законів), установлення закономірностей та визначення шляхів розвитку кримінального права і законодавства про кримінальну відповідальність, забезпечення, як вже було зазначено, стабільності й динамізму національного законодавства про кримінальну відповідальність як основних умов його ефективності. Науковець визначив основні тенденції розвитку сучасної кримінально-правової науки. Він бере безпосередню участь у розробленні стратегічних напрямів політики нашої держави у сфері боротьби зі злочинністю та її втілення у законодавчу і практичну діяльність. Досить вказати, що за постановою Кабінету Міністрів України В. Я. Тацій керував робочою групою з розроблення нового Кримінального кодексу України (2001 р.), очолював Комісію з доопрацювання та узагальнення проектів Кримінального, Кримінально-процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів України.

Протягом 2000–2002 рр. В. Я. Тацій був керівником з українського боку спільної науково-дослідної Програми при Національній академії правових

наук України та Національного інституту юстиції США Департаменту юстиції США. Її реалізація здійснювалася за трьома напрямками за такими проектами: «А» – наукові дослідження; «В» – обмін досвідом; «С» – Інтернет-гранти. Виконання Програми науковою спільнотою України та США було визнано успішним. В. Я. Тацій і сьогодні виступає ініціатором багатьох важливих теоретичних новел.

Наукові ідеї В. Я. Тація знайшли своє відображення і подальший розвиток у дослідженнях його учнів. За його безпосереднього керівництва і консультативної допомоги підготовлено й захищено вісім кандидатських і шість докторських дисертацій.

Сфера наукової діяльності В. Я. Тація охоплює також низку інших найважливіших напрямів сучасного правознавства. Він підготував вагомі наукові праці, присвячені найбільш актуальним проблемам української правової науки: методології правознавства та порівняльно-правових досліджень, конституційної та судово-правової реформам, державного будівництва, правового забезпечення діяльності вищої школи та інноваційної діяльності, розбудови сучасної науки в Україні.

В. Я. Тацій активно розробляє теорію правової держави і суспільства, проблеми формування правової, демократичної, соціальної державності в Україні, що відображено не тільки в його наукових публікаціях, а й у положеннях чинної Конституції України, законопроектах щодо змін до Конституції, проектах судово-правової реформи та інших важливих законодавчих актах. Дослідження цих проблем, а також його безпосередня участь у роботі Координаційної ради з питань судово-правової реформи дозволило сформулювати концепцію місця прокуратури в системі поділу влади в нашій державі, концепцію контрольно-наглядової влади та правового статусу суб'єктів, що здійснюють цю владу (Конституційного Суду України, Прокуратури України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини тощо).

У науковій роботі В. Я. Тацій багато уваги приділяє проблемам, пов'язаним з правовим становищем громадянина в різних галузях правозастосовної практики. Саме ґрунтовність розроблення досліджуваних питань дозволила йому взяти участь у підготовці проектів законодавства про судоустрій, Кримінально-процесуального кодексу, інших важливих для держави законопроектів національного та міжнародного рівнів. Так, В. Я. Тацій очолював урядову делегацію України на Дипломатичній конференції повноважних представників держав під егідою ООН із створення Міжнародного кримінального суду. Брав участь у розробці проекту Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Один із важливих напрямів наукової діяльності В. Я. Тація – проблеми конституційного права. Вчений всебічно обґрунтував пропозиції щодо доцільності запровадження в Україні двопалатного парламенту, принципів організації законопроектного процесу, правової природи та ієрархії нормативно-правових актів, які приймаються різними органами державної влади, належної організації системи місцевого самоврядування в Україні, що матеріалізувалося у відповідних законопроектах. Предметом його особливої уваги є питання наукового супроводження законодавчого процесу.

За редакцією та за безпосередньою участю В. Я. Тація було підготовлено та опубліковано низку видань Національної академії правових наук України, зокрема, Науково-практичний коментар Конституції України (2003 та 2011), «Правова система України: історія, стан та перспективи» (2008, 2011 та 2013), «Правова доктрина України (2013)». Сьогодні Василь Якович очолює редакційну колегію Великої української юридичної енциклопедії, яка складатиметься з близько 20 томів з усіх галузей юридичної науки.

Наукові позиції В. Я. Тація були предметом обговорення на численних міжнародних та республіканських симпозиумах, науково-практичних конференціях, отримали високу позитивну оцінку. Науковий доробок науковця спрямовано на забезпечення системності та узгодженості законодавства, його

ефективне застосування, охорону та захист прав і свобод людини, формування належного рівня правосвідомості населення.

В. Я. Тацій є автором понад 800 наукових праць, у тому числі майже 50 монографій, коментарів законодавства, підручників та навчальних посібників, багатьох статей, брошур, тез наукових доповідей та повідомлень, навчально-методичної літератури, статей у словниках, енциклопедіях, періодиці. Зпоміж них: «Понятие, система и общие виды хозяйственных преступлений» (1974), «Уголовный кодекс Украинской ССР: Научно-практический комментарий» (1987, у співавт.), «Ответственность за хозяйственные преступления» (1979), «Ответственность за хозяйственные преступления: объект и система» (1984), «Объект и предмет преступления в советском уголовном праве» (1988), «Об'єкт і предмет злочину у кримінальному праві України» (1994), «Кримінальне право України. Загальна частина» та «Кримінальне право України. Особлива частина» (1997, 1998, 2001, 2003, 2004, 2007, 2015, 2020, у співавт.), «Конституція України: Науково-практичний коментар» (2003, 2011, у співавт.), «Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар» (2003, 2004, 2006, 2008, 2013, у співавт.), «Правова система України: історія, стан та перспективи» у п'яти томах (українською (2008), російською (2011) та англійською (2013) мовами, у співавт.), «Правова доктрина України» у п'яти томах (українською 2013) та англійською (2018) мовами, у співавт.), «Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві» (2016), «Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування» (2017, у співавт.) та ін. дев'ять робіт, які в останні роки були підготовлені та видані за редакцією В. Я. Тація, отримали державні премії України.

Наукові доробки В. Я. Тація високо оцінені науковою громадськістю та державою. В. Я. Тацій – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії наук України та академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України, Герой України, повний кавалер ордена князя Ярослава Мудрого. У авторів цього нарису не має

сумнівів, що Василь Якович Тацій і надалі буде залишатися в рядах провідних науковців України.

В. І. Борисов, докт. юрид. наук, професор, академік Національної академії правових наук України, радник при дирекції Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України;

О. О. Пащенко, докт. юрид. наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального та кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України.